Archetype



10 χρόνια χωρίς τη Zaha Hadid

Χριστίνα Ιωακειμίδου - 29/04/2026

Πόσο μας λείπουν οι ρευστές και συνάμα οργανικές αρχιτεκτονικές «φωνές» της Zaha;

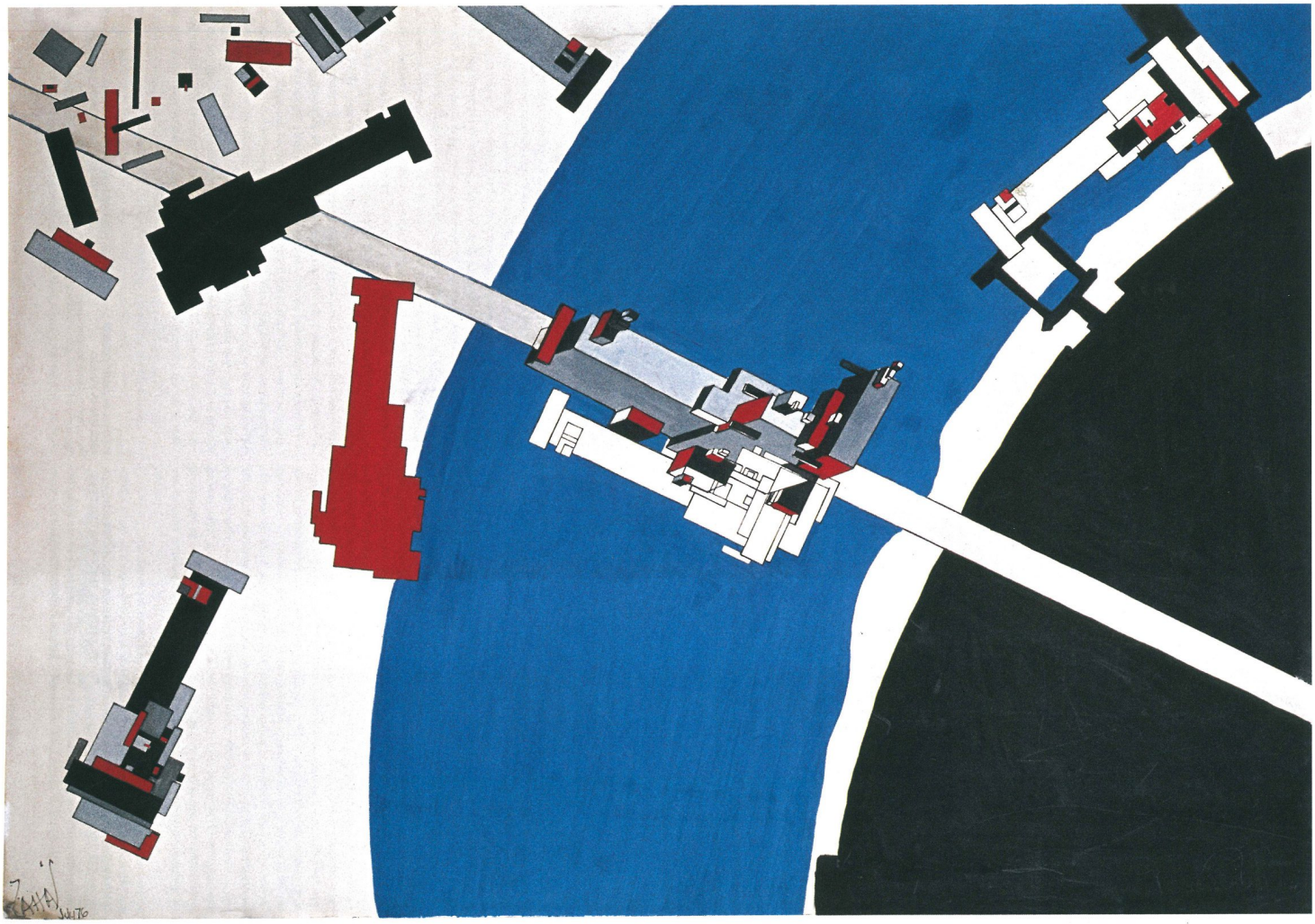
Εικόνα Εξωφύλλου: cdn.lifegate.it

Πολλά έχει δηλώσει η ίδια μέσα από τη δουλειά της. Πολλά έχουν ειπωθεί και γραφτεί για τη **Zaha Hadid** και από άλλους. Ο *Deyan Sudjic*, της **The Guardian**, είχε περιγράψει τη Hadid ως μια αρχιτέκτονα: «*[…] που πρώτα φαντάστηκε και μετά απέδειξε ότι ο χώρος θα μπορούσε να λειτουργήσει με ριζοσπαστικούς νέους τρόπους… Καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας της, υπήρξε μια αφοσιωμένη δασκάλα, γεμάτη ενθουσιασμό για την ενέργεια των νέων. Δεν επιθυμούσε να χαρακτηρίζεται ως γυναίκα αρχιτέκτονας ή ως Άραβας αρχιτέκτονας. Ήταν απλώς μια αρχιτέκτονας*». Η ίδια, το 2011, είχε δηλώσει στο **Design Observer**: «Ποτέ δεν χρησιμοποιώ το θέμα τού ότι είμαι γυναίκα αρχιτέκτονας… αλλά αν βοηθάει τους νεότερους ανθρώπους να γνωρίζουν ότι μπορούν να σπάσουν τη "γυάλινη οροφή", δεν με πειράζει». Όμως, παραδέχτηκε πως δεν ένιωσε μέρος του ανδροκρατούμενου αρχιτεκτονικού «κατεστημένου», δηλώνοντας το 2013: «Ως γυναίκα στην αρχιτεκτονική είσαι πάντα ξένη. Είναι εντάξει, μου αρέσει να βρίσκομαι στο περιθώριο. Στα άκρα».

Μια ζωή σε κίνηση

Η Hadid γεννήθηκε το 1950 στη Βαγδάτη. Ως παιδί μιας σημαντικής οικογένειας του Ιράκ, η Zaha ταξίδευε με τους γονείς της στη χώρα. Ένα από αυτά τα ταξίδια της, όπως περιέγραψε και η ίδια, έμελλε να ορίσει την

αγάπη της για την αρχιτεκτονική. Αυτό ήταν η επίσκεψη στις αρχαίες πόλεις των Σουμέριων, στο νότιο Ιράκ. Αργότερα, θα σταλεί σε ιδιωτικά σχολεία στην Ελβετία και την Αγγλία, ενώ τελείωσε τις σπουδές της στα Μαθηματικά στο *Αμερικανικό Πανεπιστήμιο της Βηρυτού*. Το 1972, μετακομίζει στο Λονδίνο για να ξεκινήσει τη φοίτησή της στο *Architectural Association School of Architecture*. Εκεί, διδάχθηκε από τους **Rem Koolhaas**, **Ηλία Ζέγγελη** και **Bernard Tschumi**, με τον πρώτο να την περιγράφει ως «έναν πλανήτη στη δική του τροχιά». Ο Ζέγγελης, από την άλλη, ανέφερε τον τρόπο που σχεδίαζε: *«Την αποκαλούσαμε την εφευρέτρια των 89 μοιρών. Τίποτα δεν ήταν ποτέ στις 90 μοίρες. Είχε θεαματικό όραμα. Όλα τα κτίρια εκρήγνυνταν σε μικροσκοπικά κομμάτια»*, υπογραμμίζοντας την επιρροή που άσκησαν τα μαθηματικά στο έργο της. Η διπλωματική της εργασία, το *Malevich's Tektonik*, ήταν μια ιδέα και ένα σχέδιο για ένα ξενοδοχείο 14 επιπέδων στη γέφυρα Hungerford του Λονδίνου. Το σχέδιο ήταν εκτελεσμένο ως ακρυλικός πίνακας και η έμπνευσή του προήλθε από τα έργα του σουπρεματιστή **Kazimir Malevich**. Η ίδια, άλλωστε, στη μετέπειτα πορεία της θα εμπνευστεί από τα έργα της *Ρωσικής Πρωτοπορίας*, τα οποία αποτέλεσαν και τον θεμέλιο λίθο ολόκληρης της αρχιτεκτονικής της σκέψης.



Malevich's Tektonik | Πηγή εικόνας: static.dezeen.com

Με την αποφοίτησή της άρχισε και η επαγγελματική της καριέρα. Αρχικά, εργάστηκε στο αρχιτεκτονικό γραφείο *Office for Metropolitan Architecture*, των δασκάλων της Koolhaas και Ζέγγελη, στο Ρότερνταμ. Εκεί, γνώρισε τον αρχιτέκτονα και μηχανικό **Peter Rice**, ο οποίος την υποστήριξε και την ενθάρρυνε στα πρώτα στάδια της καριέρας της, ενώ λίγα χρόνια αργότερα μετακόμισε στο Λονδίνο, όπου ίδρυσε το δικό της γραφείο, **Zaha Hadid Architects**, το 1980. Παράλληλα, ξεκίνησε και τη διδακτική της καριέρα στο *Architectural Association*. Αργότερα κατείχε θέσεις στο *Harvard Graduate School of Design*, στο *Πανεπιστήμιο Cambridge*, στο *Πανεπιστήμιο του Σικάγο*, στην *Hochschule für bildende Künste* στο Αμβούργο, στο *Πανεπιστήμιο του Ιλινόις* στο Σικάγο, καθώς και στο *Πανεπιστήμιο Columbia*.



Bade-Wurtemberg Weil am Rhein Vitra Fire Station (1991-1993) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org | Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license.

Το γεγονός, όμως, που βοήθησε στην καθιέρωση του ονόματός της και την ανάδειξη του ξεχωριστού της στυλ ήταν, όταν το 1988, επιλέχθηκε ως μία από τους επτά αρχιτέκτονες που παρουσιάστηκαν στην έκθεση *Deconstructivism in Architecture* υπό την επιμέλεια των **Philip Johnson** και **Mark Wigley** στο *Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης (MoMA)* της Νέας Υόρκης. Επιστέγασμα των βραβείων και των διακρίσεων που έλαβε, ήταν η βράβευσή της με το **Βραβείο Pritzker** το 2004 για την καινοτομία και τη συνολική αποτύπωση του έργου της. Η βράβευση ήταν ορόσημο, καθώς η Hadid έγινε η πρώτη γυναίκα του θεσμού που τιμήθηκε, ενώ ήταν μία από τους νεότερους βραβευθέντες που έλαβαν το Pritzker, σε ηλικία 53 ετών.

Οι 4 βασικές αρχές του στυλ της

Επηρεασμένη από τις αρχές της Ρωσικής Πρωτοπορίας, η Zaha Hadid υιοθέτησε μια αρχιτεκτονική γλώσσα κάπως διαφορετική από τα τετριμμένα. Εισήγαγε στο έργο της τη ρευστότητα και την αποδόμηση της φόρμας, ενώ η κίνηση έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του σχεδιασμού της. Για τη Hadid, η **κίνηση** του επισκέπτη εντός του κτιρίου είναι η βασικότερη αρχή και ο πυρήνας του τρόπου ανάπτυξης του σχεδιασμού της.



Bergisel Ski Jump (Innsbruck, Αυστρία, 2002) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org | Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license.

Όλες οι αρχιτεκτονικές της συνθέσεις είναι ένας χείμαρρος κίνησης, ο οποίος γεφυρώνει όλες τις ετερόκλητες επιφάνειες και όγκους μέσω μιας αλληλουχίας αλλεπάλληλων σημείων, ενώ οι έννοιες της **στάσης** και της **κίνησης** είναι ρέουσες. Ένα ακόμα στοιχείο της δουλειάς της είναι η συνεχής **ροή**, που σχετίζεται με την ομαλή λειτουργία των επιμέρους χώρων και στοιχείων των έργων της. Το θέμα της ροής, όμως, δεν συνδέεται μόνο με τη σύνθεση, αλλά και με την επαρκή παρουσία του αέρα, του φωτός και του νερού σε αυτά. Η Hadid, μέσω της εξερεύνησης των δυνατοτήτων της κίνησης και της ροής, προσπάθησε να «σπάσει» τα στατικά σχήματα και να τα ερμηνεύσει υπό ένα διαφορετικό πρίσμα.



Guangzhou Opera House (Κίνα, 2010) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org | Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license.

Μια ακόμα Αρχή στις συνθέσεις της Zaha Hadid είναι η **γεωμετρία**, την οποία χρησιμοποιεί για να πετύχει τόσο την επιθυμητή προοπτική των «γλυπτικών» της έργων, όσο και για να αποδώσει την **αφαίρεση** ή την **αποδόμηση** της φόρμας, επηρεασμένη έντονα από τη *Ρωσική Πρωτοπορία*. Η αφαίρεση και η αποδόμηση της Hadid βασίζεται στην έννοια των ορίων. Των ορίων των δωματίων, του χώρου εντός και εκτός κτιρίου, των όγκων και των επιπέδων του, ανασυστήνοντας τις λειτουργίες του τελικού αποτελέσματος. Προκειμένου να διαφυλάξει την αφαιρετική ελευθερία των αρχιτεκτονικών της έργων, η Hadid αποστασιοποιείται από τον σχεδιασμό στοιχείων που προδίδουν τη συμβατική χρηστικότητα ενός χώρου ή δωματίου. Έτσι, αντί να «επιβάλλει» προκαθορισμένα πρότυπα λειτουργικότητας, προσφέρει έναν αρχιτεκτονικό λευκό καμβά. Καλεί, με άλλα λόγια, τον χρήστη να εξερευνήσει το δομημένο περιβάλλον και να του προσδώσει το δικό του υποκειμενικό νόημα μέσα από την προσωπική του εμπειρία.



Οικιστικό συγκρότημα d´ leedon (Σιγκαπούρη, 2014) | Πηγή εικόνας: capitaland.com

Για την επίτευξη της ρευστότητας, η ίδια χρησιμοποίησε τις **καμπύλες**. Εμπνευσμένη από την ισλαμική αρχιτεκτονική παράδοση, οι καμπύλες της Hadid δεν ηρεμούν μόνο το μάτι, αλλά χρησιμοποιούνται για την ελευθερία και τη ροή του κτιρίου, εκφράζοντας παράλληλα μία περισσότερο δυναμική τυπολογία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της καμπυλότητας στον σχεδιασμό της αποτελεί το Al-Janoub, στο Κατάρ, που ολοκληρώθηκε το 2019, μετά από τον θάνατό της. Το συγκεκριμένο πρότζεκτ αποτέλεσε ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα έργα της Hadid, όχι για τη σχεδιαστική του αρτιότητα, αλλά για τις συνθήκες υλοποίησής του. Η αρχιτέκτονας βρέθηκε στο στόχαστρο έντονης κριτικής για το ανθρωπιστικό κόστος της κατασκευής, με την ίδια να δηλώνει πως ο ρόλος του αρχιτέκτονα δεν περιλαμβάνει τον έλεγχο των εργασιακών συνθηκών. Παρόλο που οι νομικές διαμάχες απέδειξαν πως οι κατηγορίες περί θανάτων στο δικό της εργοτάξιο ήταν ανακριβείς τη δεδομένη χρονική στιγμή, η υπόθεση άνοιξε μια μεγάλη συζήτηση για την ηθική ευθύνη των *starchitects* σε διεθνή projects. Όμως, πέρα από το ζήτημα των εργασιακών δικαιωμάτων, το Al-Janoub ήρθε αντιμέτωπο με μια ιδιότυπη αισθητική πολεμική. Οι παραλληλισμοί της στέγης του σταδίου με τη γυναικεία ανατομία προκάλεσαν κύμα σεξιστικών σχολίων στον διεθνή τύπο, τα οποία η Hadid απέρριψε ως «γελοία». Η ίδια υπερασπίστηκε το όραμά της, τονίζοντας πως η έμπνευσή της προήλθε από τα παραδοσιακά σκάφη *dhow*, αναδεικνύοντας παράλληλα τα διπλά πρότυπα που συχνά αντιμετωπίζουν οι γυναίκες δημιουργοί σε έναν ανδροκρατούμενο χώρο.



Al-Janoub stadium (Κατάρ, 2019) | Πηγή εικόνας: en.wikipedia.org / Credits: By Adnen1985 - Own work, CC BY-SA 4.0, en.wikipedia.org

Η τελευταία από τις Αρχές της Zaha Hadid, που ίσως συμπυκνώνει όλες τις υπόλοιπες, είναι η **αποδόμηση**. Ήδη από τις αρχές του 1980, άρχισε να εφαρμόζεται ένας άλλος σχεδιασμός, ο οποίος δεν πατούσε πλέον στις μορφές και τυπολογίες του Μεταμοντερνισμού, αλλά κινούνταν πιο άνετα μεταξύ της φαντασίας και της μορφής. Το νέο αυτό ρεύμα πήρε το όνομά του από την εμβληματική έκθεση *Deconstructivism in Architecture* του MoMA, που πραγματοποιήθηκε το 1988, ενώ το υπόβαθρό του βρίσκεται και στις σκέψεις του Jacques Derrida.



Heydar Aliyev Center (Μπακού, 2013) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org

Πλέον, τα κτίρια δεν είναι συνυφασμένα με τον χώρο. Είναι κομμάτια που, σαν να έπεσαν από τον ουρανό, προσγειώνονται σε σημεία των πόλεων, κατακερματίζοντας τον δομημένο ιστό, αλλά και την ίδια τους την όψη. Έτσι, τα έργα της Hadid παίζουν με την προοπτική και το μάτι του θεατή τους, ενώ αποτελούν ένα ανοιχτό σύνολο με μη-ορισμένους χώρους, ύψη και τυπολογίες. Όμως, ποτέ τα κτίριά της δεν χάνουν τον οργανικό και φυσικό τους χαρακτήρα. Τα έργα της είναι στιβαρά αλλά και ρέοντα. Πρωτοπόρα αλλά και οικεία με έναν περίεργο τρόπο. Είναι, θα λέγαμε, στο μεταίχμιο της φαντασίας και του υπαρκτού, χωρίς ποτέ να κραυγάζουν ή να επιδεικνύονται.



The Wangjing SOHO office complex (Πεκίνο, 2014) | Πηγή εικόνας: upload.wikimedia.org | Author: AsAuSo / Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International license

Μπορεί η Zaha Hadid να έφυγε από τη ζωή στις 31 Μαρτίου του 2016, το έργο της όμως είναι εδώ, ως παρακαταθήκη και ένδειξη ότι οι μορφές σπάνε, μπορούν να «χορεύουν» στο οικιστικό τοπίο χωρίς να χάσουν τη δυναμικότητά τους, χωρίς να επιβάλλονται στον θεατή. Είναι οργανικές, αλλά συνάμα φουτουριστικές και αποδομημένες. Δρουν ως ορόσημα μιας περίπλοκης αρχιτεκτονικής σκέψης που είχε τριβή με τα μαθηματικά, τη γεωμετρία, την ισλαμική παράδοση και τον χώρο, χωρίς όμως να διαφαίνεται σε αυτά τίποτα από τα παραπάνω. Είναι αυτόφωτα, όπως ακριβώς και η δημιουργός τους.

Πηγές/ Further reading

Zaha Hadid. Από: en.wikipedia.org.

Dame Zaha Hadid obituary. Από: theguardian.com.

M. Murphy (2011). The Poverty of Starchitecture. Από: designobserver.com.

R. Moore (2013). Zaha Hadid: queen of the curve. Από: theguardian.com.

Deconstructivist Architecture. Από: moma.org.

A warped perspective. Από: web.archive.org.

Attia, Youssef. Zaha Hadid & The Russian Revolutionary Painter Kazimir Malevich., στο: academia.edu.

Zaha Hadid: The Pritzker Architecture Prize. Από: pritzkerprize.com.

Για το Zaha Hadid Architects, στο: zaha-hadid.com